

MITOLOGIA CLÀSSICA ALS CARRERS D'ALACANT

Antoni BIOSCA I BAS¹

Universitat d'Alacant

Luisa BIOSCA I BAS

Ajuntament d'Alacant

Manel BIOSCA I BAS

Periodista i il·lustrador. Divulgador cultural

Resum: Alacant, com tota ciutat històrica, té elements mitològics que formen part de la decoració dels seus carrers, ja que els edificis tradicionals solien afegir ornaments que feien referència a la mitologia clàssica. Tots aquests elements decoratius estan carregats de significat i donaven al vianant informació referida al lloc on estaven. En aquest treball volem donar aquesta informació al vianant actual perquè pugui gaudir del significat d'aquests elements mitològics que decoren els carrers d'Alacant.

Paraules clau: mitologia, Alacant, tradició clàssica, urbanisme, arquitectura

Title: Classical mythology in Alicante's streets

Abstract: Alicante, as any historical city, has mythological elements that decorate its streets because the ancient buildings used to have ornaments that referred to classical mythology. All these decorative elements are very meaningful and give information about the place they are located. In this article, we want to give this information to the current pedestrian so that he or she can enjoy the meaning of the mythological elements that decorate the streets of Alicante.

Keywords: mythology, Alicante, classic tradition, urbanism, architecture.

1. PRESENTACIÓ

És evident que la influència de la cultura clàssica –entesa aquesta com a grecollatina– al món occidental és tan profunda i estesa que és difícil estudiar-la si no és en aspectes molt concrets. Una prova és l'ús de referències mitològiques als elements decoratius de les ciutats, elements que impliquen la comprensió dels vianants que veuen aquests elements i en comprenen el significat. Alacant, com qualsevol altra

¹ El text d'aquest treball està format conjuntament pels tres autors. Les fotografies són totes de Luisa Biosca. Adreça de contacte antoni.biosca@ua.es

ciutat històrica, també té als seus carrers elements decoratius que fan referència a la mitologia clàssica.

El present treball intenta explicar part d'aquests elements simbòlics que hi ha hui als carrers d'Alacant. No es tracta en absolut d'un treball acadèmic, sinó més bé d'una mena de guia didàctica o divulgativa que pot ajudar als vianants a comprendre alguns elements decoratius de la ciutat com a part d'un agradable passeig mitològic pels carrers d'Alacant. Hem deixat fora d'aquest treball les referències mitològiques aparegudes a les peces dels museus alacantins, ja que volem mostrar només els elements públics observables des del carrer. No tots els elements ací recollits són iguals ni en grandària ni en evidència: en ocasions seran grans estàtues impossibles d'obviar i en ocasions seran xicotets detalls d'un edifici, i no sempre la relació amb la mitologia serà evident. En ocasions els elements mitològics es mesclen, com és el cas de la façana posterior de l'edifici de l'Ajuntament o la portada de l'església de Santa Maria, on apareixen àngels, hereus del déu Eros, en la posició del tità Atlas. Siga com siga, hem volgut centrar-nos en els exemples de simbolisme més evident que hi hem pogut trobar. En altres avinenteses hem trobat elements decoratius de tradició clàssica que no impliquen una narració mitològica, com són les nombroses fulles d'acant que decoren l'edifici de l'Ajuntament. Aquests elements els hem deixat igualment fora d'aquest estudi.

Aquest treball no pot ser exhaustiu, i de fet, voldríem que no ho fora: això significaria que altres vianants han trobat nous símbols que ens han passat desapercebuts i que augmenten l'interès per la riquesa històrica i cultural de la ciutat d'Alacant.

Tots els elements mitològics que hem inclòs ací estan a llocs visibles i van ser posats perquè foren visibles des del carrer. En aquest sentit, volem ajudar al ciutadà que passeja a gaudir del seu dret com a vianant a comprendre aquests símbols, tal com els van posar els arquitectes, artistes i creadors que els van incorporar a la ciutat. Junt a la descripció o narració de cada mite, hem afegit la descripció del seu ús simbòlic habitual. També hem inclòs fotografies, una per mite, que pugen ajudar a la localització d'aquests elements. Encara que només apareixerà una fotografia per cada element mitològic, informem de tots els llocs on hem pogut trobar cada símbol. Els hem classificat en cinc grups temàtics: origen i titanomàquia, éssers mitològics, déus majors, herois i llegendes, i una llegenda urbana de la Grècia clàssica. El conjunt total forma dènou elements mitològics.

2. INTRODUCCIÓ

La mitologia clàssica és el conjunt de narracions que componien les creences religioses i populars de l'antiga Grècia i Roma. Aquestes narracions es diuen mites o llegendes segons es refereixen a divinitats o a herois de temps passats.

Els mites servien en el seu origen per a respondre a qüestions inexplicables. Així, un mite podia explicar l'origen del món, els canvis en la naturalesa segons passen les estacions de l'any, o les causes de les reaccions irracionals. Les llegendes servien també per a enaltir l'origen de determinats pobles o famílies que governaven en l'antiga Grècia i Roma. Per això, les llegendes solen agrupar-se en cicles referits a determinats llocs on, per diferents raons, bèl·liques o no, se situen aquestes llegendes. Així podem parlar del cicle troià, tebà o espartà, entre d'altres.

Els mites i llegendes pertanyien a la cultura popular, i es van transmetre a algunes obres literàries que ens han llegat aquestes narracions. D'aquestes obres destaquen els poemes èpics grecs d'Homer i Hesíode. Homer narra en la *Illiada* part de la guerra de Troia, en la qual els exèrcits s'enfronten en defensa o atac de la ciutat amb l'ajuda d'alguns déus. L'*Odissea* narra el retorn a casa d'un dels herois d'aquesta guerra, Ulisses, que pateix nombroses aventures abans de poder arribar a l'illa d'Ítaca, la seua pàtria. De les obres d'Hesíode destaca la *Teogonia*, en què es narra el naixement dels principals déus grecs. Dels autors romans s'ha de destacar a Virgili, qui descriu en l'*Eneida* la fugida d'Enees des de la destruïda Troia cap a Itàlia. També destaca el poeta romà Ovidi, que va descriure nombrosos mites en el seu gran poema titulat *Les metamorfosis*.

La repercusió de la mitologia clàssica és enorme. Les narracions èpiques d'Homer van servir com a model d'educació en el món antic i han seguit atraient lectors i admiradors al llarg de la història. El coneixement de la mitologia clàssica permetia poder identificar els símbols i personatges amb allò que representaven. Així, per exemple, la referència a Afrodita o Venus s'identificava amb l'amor, la referència al déu Ares o Mart, amb la guerra, i la referència a Atena o Minerva, amb la saviesa. L'art de les diferents èpoques ha sabut emprar aquests símbols per embellir les seues obres i carregar-les d'un contingut que el coneixedor de la mitologia clàssica sabia interpretar perfectament.

3. ORIGEN I TITANOMÀQUIA

La mitologia clàssica explica el principi de l'univers a partir de la unió del cel i la terra, personificats en Urà i Gea, units per l'amor, personificat en Eros. En la mentalitat primitiva és fàcil relacionar el cel

amb la paternitat que fecunda la mare terra a través de la pluja. La unió constant d'Urà i Gea impedia el naixement dels fills de tots dos, que quedaven en les entranyes de la mare terra. Així es van engendrar els ciclops, els gegants i els titans, éssers d'enorme grandària i força, que no podien sortir de la terra. Un dels titans, anomenat Cronos, va aconseguir mutilar els genitals de son pare Urà i es va produir així la separació traumàtica del cel i la terra, que quedarien separats i allunyats per a sempre.

El tità Cronos, després d'aconseguir el poder, es va unir a la titànida Rea. Però conscient del perill que implicava per a un pare el creixement dels fills, no permetia que aquests nasqueren i els devorava només naixien. La mare Rea, volent salvar un dels seus fills, va enganyar Cronos donant-li una roca entre panys com si fora el bebé que acabava de nàixer. Cronos va engolir la roca sense descobrir l'engany i Rea va amagar el nadó en una cova de l'illa de Creta. Aquest bebé cresqué i es convertí en el gran déu Zeus o Júpiter i, en arribar a edat adulta, es va rebel·lar contra son pare Cronos i el va destronar. Posteriorment, va aconseguir de forma màgica que els seus germans devorats per Cronos revisqueren i es convertiren en els principals déus del panteó grecollatí: Demèter o Ceres, Hera o Juno, Hades o Plutó, Hèstia o Vesta i Posidó o Neptú.

Amb l'arribada al poder de Zeus i els seus germans, és a dir, els déus, els titans van encetar una llarga guerra contra aquests, coneguda com a titanomàquia, la qual crearia el paisatge abrupte que coneixem, ja que déus i titans utilitzaren rajos com a armes i muntanyes com a projectils. La derrota dels titans va provocar que aquests quedaren castigats sota terra per a l'eternitat i que els déus es repartiren el domini de l'univers: Zeus dominaria el cel, Posidó dominaria la mar i Hades tindria el poder sobre les entranyes de la terra.

A) Atlès²

Atlès és un tità i, per tant, un company de Cronos que va participar a la guerra contra els déus, coneguda com a titanomàquia. Aquesta terrible guerra entre éssers tan poderosos va donar forma als accidents de la natura, ja que les valls i muntanyes són les marques de tan descomunal lluita. Els titans van ser finalment derrotats i tancats en regnes subterranis.

Atlès, que va ser el dirigent dels titans durant la guerra, va tenir un càstig especí-

² La fotografia pertany al balcó d'un edifici del carrer Villegas, prop del carrer Bailén, on actualment està el Col·legi de notaris. Unes altres figures en la posició d'Atlès, encara que amb un altre aspecte, poden trobar-se a la façana de l'església de Santa Maria o a la façana posterior de l'edifici de l'ajuntament.

al i va ser condemnat a sostenir la cúpula del cel. En la mentalitat antiga es pensava que el cel era una cúpula enorme en la qual se situaven les figures celestes. El moviment d'aquesta immensa cúpula explicava el moviment dels astres. Atles va ser condemnat a aguantar sobre les seues espatles el descomunal pes d'aquesta cúpula.

El tità apareix també en un dels treballs d'Hèrcules, és a dir, les dotze proeses que el rei Euristeu li ordenà complir per expiar el seu crim. L'últim treball és l'aventura de les pomes d'or del jardí de les Hespèrides. Euristeu li ordenà en aquesta ocasió que recollira les pomes d'or que la deessa Gea havia regalat a Hera com a present de noces i que aquesta havia plantat en els confins del món. El risc d'aquest treball consistia a haver de viatjar fins al punt més allunyat de la terra i superar els perills que poguera trobar-se. A més, el jardí estava protegit per les nimfes Hespèrides i per un terrible drac de cent caps.

Després d'un llarg viatge i múltiples aventures, Hèrcules va arribar a la fi del món, on es trobava el jardí de les Hespèrides i on Atles sostenia la cúpula del cel. Per aconseguir el seu propòsit, Hèrcules va recórrer a la seua astúcia i va encarregar a Atles que recollira ell les pomes d'or i que, mentrestant, ell sostindria la cúpula. El tità, satisfet de poder lliurar-se del terrible pes, no va dubtar en acceptar el tracte, i així va aconseguir les pomes sense que l'afectaren els perills que protegien el jardí. Quan va acabar la missió, Atles es va veure tan feliç d'haver-se lliurat del pes de la cúpula que va proposar a Hèrcules portar ell mateix les pomes a Euristeu mentre l'heroi seguia aguantant la cúpula. Hèrcules va comprendre que havia de reaccionar de manera astuta i va fingir acceptar satisfet la proposta d'Atles, però li va demanar que, abans de marxar, aguantara un moment la cúpula per a poder buscar un coixí que li permetira suportar millor el pes. Quan Atles va deixar les pomes a terra i va tornar a agafar la cúpula, Hèrcules va recollir la cistella i se'n va anar ràpidament.

Una altra versió situava Atles en l'aventura de Perseu, que havia d'aconseguir el cap de la Medusa. Aquest cap monstruós amb cabells en forma de serps tenia la capacitat de convertir en pedra tot aquell que la contemplara. Perseu va aconseguir aquest cap lluitant contra la Medusa sense mirar-la directament, ja que ho feia a través d'un espill. Després de vèncer-la i tallar-li el cap, va portar-lo en un sac i el va convertir en una arma terrible, ja que en tenia prou amb ensenyar-lo perquè qui la vera es convertira en pedra.

Aquest va ser el destí d'Atles, que es va convertir en pedra, i per això se li va donar aquest nom a les muntanyes més altes de l'extrem del món llavors conegut: les muntanyes de l'Atles, al sud de l'actual Marroc.

Valor simbòlic

La figura d'Atles s'empra en arquitectura per a representar la fermesa i estabilitat dels edificis, ja que, a pesar que habitualment mostra gestos de patiment, té la capacitat de sostenir els pesos més terribles. Normalment apareix sostenint parts aèries dels edificis, fet que simbolitza la força poderosa d'un tità.

Per la capacitat d'Atles de sostenir la cúpula del cel, aquest es va convertir en un símbol de la geografia. Per això els llibres que contenen la descripció del cel o del món en general van rebre aquest nom.

Els titans representen la força descomunal, capaç d'aconseguir proeses impossibles per als humans. Aquest és el significat de l'adjectiu *titànic*, com quan es parla d'un esforç *titànic*. Aquesta denominació es va utilitzar per a batejar en 1911 una nau que tenia la capacitat de traslladar 3.500 persones a gran velocitat gràcies a les tres hèlix de 50.000 cavalls de vapor. Mai s'havia vist una nau de tanta potència, digna d'un tità, i per això va rebre el nom de *Titanic*.

B) Temis³

Temis és un dels personatges més antics de la mitologia clàssica. És filla de Gea i Urà, és a dir, de les primeres divinitats conegudes, i representa la justícia. Per això Temis també rep el nom propi d'allò que representa: la justícia.

Temis va unir-se a Zeus i va engendrar a Astrea, que també representava la justícia i portava els rajos de Zeus, que els utilitzava com la seua arma favorita.

Temis i Astrea es repartien la justícia del món diví i humà: Temis representava la justícia entre el déus i Astrea la justícia entre el humans. Per l'ajuda que havia donat a Zeus, el pare del déus va convertir a Astrea en la constel·lació coneguda com a Verge.

Temis també era mare de les parques o moires, tres divinitats amb forma d'ancianes que filaven en silenci els destins de les persones. Les Parques vivien a l'Hades, el regne dels morts, que, segons els antics, estava sota terra. La primera parca, Clotó, feia girar la roda filosa, formant fils de diferents qualitats segons la felicitat dels destins dels humans. La segona parca, Làquesis, unia els fils dels destins a un fus per a fer el cordell. La tercera parca, Àtropos, supervisava el treball de les seues germanes i, arribat el moment, tallava

³ L'estàtua apareix a la fornícula ubicada a la part superior de l'edifici del carrer Bailén, 29.

amb unes tisores el fil del destí, provocant d'aquesta manera la mort de la persona.

Temis va ser també qui li va ensenyar a Apol·lo l'art d'endivinar el futur. De fet, el principal santuari d'Apol·lo, a Delfos, a la zona central de Grècia, havia estat dedicat en un primer moment a Temis.

Valor simbòlic

La figura de Temis representa la justícia, tal com demostra la balança, símbol de l'equilibri, i l'espasa, símbol de la seua força. En ocasions també apareix amb els ulls tapats, simbolitzant que la justícia és igual per a tots i no fa diferències entre les persones, independentment del rang. És per això un símbol habitual dels palaus de justícia. També apareix Temis com a símbol de les empreses d'assegurances, ja que aquestes distribueixen les ajudes segons les necessitats dels assegurats. Aquesta és la raó per la qual apareix a l'edifici alacantí, ja que aquest va ser construït per l'empresa d'assegurances *La Equitativa*.

C) Eros o Cupido⁴

Eros era fill d'Afrodita, també coneguda com a Venus. Igual que la seua mare, representa l'amor, especialitzant-se més aïna en el desig, l'atracció immediata i l'enamorament.

Quan Eros va nàixer, Zeus, preocupat pels perills que implicava el seu poder, va demanar a Afrodita que el fera desaparèixer. Afrodita va amagar el seu fill en un bosc on va ser criat per feres salvatges. Quan Eros va créixer, va construir un arc i unes fletxes per a caçar al bosc i així es va convertir en la seua arma favorita.

Un dels mites més coneguts d'Eros és el que refereix el seu amor amb Psique, nom que representa l'ànima humana. L'amor entre ells era perfecte, però havia de transcórrer en la més absoluta foscor, ja que Psique tenia prohibit contemplar l'aspecte del seu amant secret. Encara que Psique era molt feliç amb ell, les seues germanes van fer-li creure que el seu amant era en realitat un monstre i que per això volia romandre en la més absoluta foscor. En una ocasió, Psique no va poder suportar la curiositat i, mentre Eros dormia, va encendre un cressol amb oli. Psique va poder veure la figura més bella imaginable, però una gota d'oli va esguitar a Eros, qui es va despertar i la va aban-

⁴ La fotografia mostra l'ornamentació superior de les portades laterals de l'església de Santa Maria. Altres àngels poden trobar-se a la façana posterior de l'edifici de l'Ajuntament.

donar decebut. Després d'això, Psique va haver de fer moltes proves i passar moltes calamitats per poder tornar a trobar el seu amor.

Eros també apareix en la iconografia cristiana, ja que el cristianisme va prendre molts elements de la mitologia clàssica i els va combinar amb la tradició jueva. Un exemple és el lloc on van les ànimes dels morts, l'infern, ja que està sota terra, tal com estava l'Hades de la mitologia clàssica, que és també on anaven les ànimes dels morts. Aquesta simbiosi d'elements clàssics i jueus va fer que els àngels bíblics, que no tenien cap aspecte concret, s'assimilaren a la figura del déu Eros.

Valor simbòlic

La figura d'Eros cristianitzada va servir per a representar els àngels, especialment infantils, que solen envoltar les imatges divines. També envolten les portes dels llocs importants, com les esglésies i els palaus.

La figura d'Eros representa l'enamorament instantani, representat per la fletxa que arriba sobtadament. En ocasions porta els ulls tapats, indicant que l'amor pot aparèixer entre persones molt diferents, com si es tractara de fletxes disparades que un arquer cec. Els ulls tapats també indica que els enamorats no veuen els defectes de les seues parelles. Les ales indiquen que la passió que provoca no és molt duradora i pot eixir volant. Eros s'ha convertit així en un símbol molt habitual de les festes de sant Valentí.

4. ÉSSERS MITOLÒGICS

Més enllà de la unió d'Urà i Gea i els seus fills, els primers orígens de la mitologia clàssica es troben en cultes religiosos i mites que explicaven fenòmens de la natura. D'aquesta manera van nàixer rituals que pretenien aconseguir el favor de la divinitat de la qual depenien. Així, per exemple, per aconseguir el favor d'una divinitat de la qual depén la caça o la collita, era necessari conèixer la història d'aquesta divinitat per poder accedir a la forma d'aconseguir el seu favor.

Posteriorment, es va produir un procés, conegut com antropomorfisme, pel qual les divinitats van prendre forma humana. Aquest procés no va ser immediat, sinó que va desenvolupar-se a poc a poc. Per això, alguns éssers mitològics van quedar a mig camí del procés i combinaven forma animal i humana. D'aquesta manera, la mitologia clàssica admetia l'existència de éssers com les sirenes, que tenien la meitat superior de dona i la inferior de peix; o els centaures, que tenien cos de cavall i tors, cap i braços humans. També l'esfinx s'ha d'enquadrar dins aquest grup, ja que tenia cos de lleó, cap femení i ales d'àguila.

L'antropomorfisme definitiu dels déus va provocar que aquests éssers quedaren relegats com a divinitats inferiors o, finalment, com a éssers monstruosos negatius.

D) Fènix⁵

El Fènix era un animal fabulós, suposadament originari d'Egipte o Etiòpia, que tenia forma similar a un àguila, però amb les plomes del cap allargades, plomes daurades i roges a les ales, cua blanca i ulls brillants.

Quan veia pròxima la seua mort, el Fènix preparava un niu amb fustes inflamables i esperava que el sol cremara el niu amb el seu cos dins. Després de cremar-se, eixia un xicotet cuc dels seus ossos que es transformava en un nou Fènix, de manera que l'animal tornava a créixer i ressorgia de les seues pròpies cendres. Aquest animal fabulós apareixia suposadament cada molts anys, i la seua aparició indicava la coincidència amb fets històrics importants.

Valor simbòlic

El mite del Fènix va ser adoptat pel cristianisme per a representar la resurrecció. També simbolitza, en general, el ressorgiment que es produeix després d'un desastre, com si es tractara de l'èxit que ha de venir després de la més terrible caiguda. És un símbol molt adequat per a les empreses d'assegurances, ja que aquestes ajuden els assegurats a superar les desgràcies, i per això apareix a un edifici construït per una empresa d'assegurances que tenia, precisament, el nom de La Unión y el Fénix Español.

Aquesta empresa va nàixer amb el nom d'El Fénix Español, i tenia com a símbol simplement el Fénix. Després d'unir-se a l'empresa La Unión, van canviar el nom i el símbol, combinant la figura del Fènix amb la d'un jove que saluda de forma triomfal. Açò ha provocat la confusió simbòlica amb altre mite, el de Ganímedes, jove raptat per Zeus després d'adoptar la forma d'un àguila. Encara que la simbologia pot ser confusa, el jove que acompanya aquesta estàtua del Fènix no pareix el d'un jove segrestat, i sembla més aïna el d'algú que saluda optimista gràcies al vol del Fènix ressuscitat.

E) Griu o grifó⁶

Els grius o grifons eren uns animals fantàstics que tenien cos de lleó però amb ales i bec d'àguila. Eren animals protectors de tresors, es-

⁵ L'estàtua de la fotografia està sobre la teulada del primer edifici de la Rambla, junt a l'Esplanada.

⁶ La imatge mostra la decoració superior de la porta d'entrada a l'edifici de la plaça del doctor Balmis, 4.

pecialment els dels déus, com és el cas dels gerros preciosos de Dionís o Bacus, déu del vi, o el cas del tresor d'Apol·lo al país dels hiperboris, tots protegits per grifons. El país dels hiperboris, Hiperbòria, que en grec vol dir “més al nord” era una regió inhòspita imaginària

on habitaven humans salvatges i animals terribles, com els grifons. Els hiperboris es dedicaven especialment al culte a Apol·lo. Una altra llegenda explicava que Apol·lo havia tornat a Grècia des d'Hiperbòria volant sobre un grifó.

Valor simbòlic

El grifó és un animal monstuós que protegeix els tresors. És un símbol apropiat per a representar la protecció de propietats estimades, i per això apareix a la porta principal d'un edifici. La paraula castellana *grifo* com a clau del conducte d'aigua també procedeix del nom d'aquest animal fantàstic, ja que les aixetes es decoraven antigament amb grifons. Aquests representaven la protecció d'un accés, en aquest cas, d'un bé tan preciós com és l'aigua.

F) Tritó⁷

Tritó és un personatge marí de la mitologia, fill del déu del mar, Posidó o Neptú. Aquest personatge, que tenia la part superior amb forma humana i la inferior amb forma de peix, va ajudar els membres de l'expedició dels Argonautes, dirigits per Jàson, a trobar el camí correcte cap a la Còlquida, on els esperava el velló d'or.

Una altra llegenda diu que Tritó habitava en un llac de la regió grega de Beòcia i que des d'allí furtava ramat als pastors i feia altres malifetes. Els pastors, per a poder castigar-lo, van deixar a la vora del llac un gerro ple de vi que Tritó va beure ràpidament. D'aquesta manera es va quedar dormit a la vora del llac i els pastors van poder capturar-lo.

La figura de Tritó va evolucionar cap al conjunt d'éssers mitològics que acompanyen Posidó a la seua cort marina. Normalment són representats

⁷ El tritó, com el faune, és part del grup escultural de la Font de l'Aiguadora, a la plaça de Gabriel Miró, també coneguda popularment com a Plaça de Correus.

bufant caragols de mar i fent-los sonar com si foren trompes. Els tritons representen iconogràficament la versió masculina de les populars sirenes.

Valor simbòlic

Els tritons són part de l'acompanyament del déu Posidó o Neptú, rei de les mars i de les aigües en general, de manera que representen l'aigua com a element oposat a la terra. La font de l'Aiguadora, obra realitzada per l'escultor alacantí Vicente Banyuls l'any 1918, celebra l'arribada de l'aigua corrent a Alacant, ja que va ser aquesta plaça el primer lloc de la ciutat que va rebre la canalització de l'aigua. La font, per tant, representa el triomf de l'aigua, simbolitzada per tritons, sobre la sequedat del terreny.

G) Faune⁸

El cas de Faune es similar al de Tritó, ja que pot referir-se a un personatge en concret, Faune, o al conjunt d'uns éssers, els faunes. Faune era una divinitat protectora de l'agricultura i tenia especial culte entre els llauradors. Els seu aspecte era humà, però amb les extremitats inferiors en forma de cabra, dos banyes al cap i el nas molt curt. Els faunes tenien també aquest aspecte, i eren éssers dels boscos que solien fer bromes pesades. Normalment acompanyaven Dionís, el déu del vi, a les seues festes i viatges, i solien compartir la borratxera amb el seguici que l'acompanyava. Aquest excés de vi feia que els faunes feren bromes pesades i moltes malifetes, de manera que els camperols els temien i els respectaven.

Valor simbòlic

Els faunes eren éssers fantàstics relacionats amb el camp i els boscos. Tenien fama de fer bromes, en ocasions molt pesades, i provocaven que els llauradors els tingueren respecte. A la font de l'Aiguadora, el faune representa la derrota de la sequedat de la terra sota el triomf de l'aigua. D'alguna manera és la derrota d'un bromista que rep una broma inesperada. Tal com s'ha explicat amb el tritó, aquesta font de Banyuls celebra l'arribada de l'aigua corrent a Alacant, ja que va ser aquesta plaça el primer lloc de la ciutat que va rebre la seua canalització.

H) Esfinx⁹

L'Esfinx era un animal monstrosos relacionat amb la història d'Èdip, rei de la ciutat grega de Tebes, que va tenir una vida molt desgraciada.

⁸ El faune és part del grup escultural de la Font de l'Aiguadora, a la plaça de Gabriel Miró. També hi ha faunes als peus dels cavalls de la font de la plaça dels Estels, coneguda popularment com a font dels Cavalls.

⁹ L'esfinx de la fotografia es troba al balcó del primer pis de l'edifici de l'Esplanada, 4.

Quan va nèixer, un oracle va dir que el xiquet mataria el seu pare i es casaria amb la seua mare, de manera que els pares, horroritzats, van abandonar Èdip lluny de casa, i deixaren que l'atzar fera que el xiquet es criara amb uns altres pares. Amb

el temps, Èdip, que no coneixia el seu origen, va matar el seu pare i es va casar amb la seua mare, sense saber que eren ells, es complí així el seu desgraciat oracle.

La ciutat de Tebes estava desolada por un monstre que habitava prop de la ciutat: l'Esfinx. Aquest monstre tenia cap, cara i mans de dona, veu d'home, cos de gos, cua de serp, ales d'ocell i garres de lleó. L'Esfinx assaltava a la gent i proposava un enigma, i devorava a continuació a qui no el podia resoldre. L'enigma consistia a saber quin animal tenia quatre cames al matí, dos a migdia i tres a la vesprada. Només Èdip va saber la resposta: l'home, ja que els humans caminen amb peus i mans quan son nadons, amb dos cames quan són adults i ajudats amb un bastó quan són vells. Aquest resposta va derrotar l'Esfinx, que va morir per la derrota, i Èdip va salvar la ciutat de Tebes de la seua desgràcia.

Valor simbòlic

L'Esfinx era un monstre que assolava la ciutat de Tebes i, com és el cas del grifó o d'altres monstres, representa un animal que, a banda de l'ornamentació, pot protegir l'edifici i fer front a possibles lladres. De fet la iconografia de l'esfinx i del grifó són molt similars.

La psicologia descriu amb noms de mites clàssics uns certs sentiments afectius que tenen els fills cap als seus progenitors dins el seu subconscient. L'atracció inconscient d'un fill cap a la seua mare és coneguda com a complex d'Edip, ja que Edip, inconscientment, es va convertir en parella de sa mare.

L'Esfinx més coneguda hui, la d'Egipte, en realitat no és tal. Aquesta colossal estàtua, que representa una divinització d'un faraó egipci, va ser assimilada amb l'Esfinx de Tebes pels grecs, i per això s'ha transmés fins a nosaltres amb aquest nom. Unes altres construccions egípcies van rebre noms grecs amb més sentit de l'humor: és el cas dels obeliscs, que es diuen així per la paraula grega *obeliskós*, que significa agulla per a fer punt o vara utilitzada per a fer les broquetes a la brasa.

5. DÉUS MAJORS

Després d'un període en què les divinitats conservaven aspecte d'animals, els déus van acabar prenent aspecte definitivament humà. L'antropomorfisme va fer que els déus foren humans idealitzats, pràcticament perfectes. Per això el seu cos sempre era jove i de belles formes, i eren immunes a les malalties. Els déus gaudien del do de la immortalitat i l'eterna joventut. Com als humans, els agradava ajuntar-se en banquets, on gaudien de la beguda i la música.

El poder dels déus era immens, però no absolut, ja que estaven subjectes a les lleis de la destinació, personificat en les moires, de les quals no podien escapar ni podien alterar. La relació dels déus amb els humans no sempre era positiva, ja que afavorien a aquells que els rendeixen culte, però no als altres. Els déus també patien els mateixos sentiments que els humans, com és l'enveja, la ira o l'amor.

Després de la derrota dels titans, Zeus o Júpiter va repartir el domini de l'univers amb els seus germans: ell es va quedar amb el domini del cel com a déu dirigent, el seu germà Posidó o Neptú regnaria sobre les mars i Hades o Plutó senyorejaria els regnes ocults sota la terra. Zeus va prendre com a esposa a Hera o Juno, deessa amb la qual sempre tenia discussions per la promiscuïtat de Zeus, i junts es van convertir en el matrimoni dirigent del cel.

Posteriorment naixerien uns altres déus, la majoria d'ells fill de Zeus: Ares o Mart, déu de la guerra, i Hefest o Vulcà, déu del foc, naixerien de Zeus i Hera; Hermes o Mercuri, déu missatger, naixeria de Zeus i Maia; Afrodita o Venus, deessa de l'amor, va nàixer de forma miraculosa a partir de l'amputació d'Urà i l'escuma de la mar on havia caigut; Atena o Minerva, deessa de la saviesa, va nàixer de Zeus i Metis; Apol·lo, déu de la medicina i l'art, i Artemisa o Diana, deessa dels boscos i de la caça, van nàixer de Zeus i Leto; i Dionís o Bacus, déu del vi, va nàixer de Zeus i Sèmele. Aquests déus tindrien igualment els seus fills, i enriquirien així el gran panteó olímpic on es van desenvolupar els mites i les llegendes de la mitologia clàssica.

1) Hermes o Mercuri¹⁰

Hermes o Mercuri, va nàixer en una muntanya de la regió de l'Arcàdia, a Grècia, fruit dels amors de Zeus i Maia. Això li va donar un caràcter protector dels pastors, als quals ajudava a recuperar les ovelles perdudes. També ajudava els viatgers extraviats, per la qual cosa es va convertir en el déu dels viatges, i per això se li sol representar amb un ampli barret de viatger i una capa per a protegir-se de les inclemències del temps.

¹⁰ Hermes és un símbol molt freqüent a la iconografia alacantina. La imatge mostra una figura que es conserva hui a la part superior de l'edifici de les duanes del port, junt a l'entrada de la zona portuària dedicada hui a l'oci, però també pot trobar-se al castell de Santa Bàrbara. També hi ha una xicoteta figura d'Hermes en un relleu que hi ha a la part inferior del monument a Canalejas, al costat que dona a l'Esplanada.

Quan encara era un xiquet, va furtar unes vaques dels déus i les va conduir fins a una cova fent-les caminar cap ar-rere per despistar els intrigats déus. Per això se li va considerar també el déu protector de l'astúcia i dels lladres. Quan Apol·lo va descobrir l'engany, Hermes va aconseguir el seu perdó regalant-li l'instrument musical que acabava d'in-ventar, la lira, formada amb la closca d'una tortuga i unes cordes formades amb budells de bou. Apol·lo va prendre la lira com un dels seus símbols i va per-donar Hermes, que va ser considerat també el déu dels invents. Apol·lo li va regalar en compensació un petit bastó d'or, que es va convertir en el seu símbol.

Una de les tasques d'Hermes era la de portar les ànimes dels morts fins a l'Hades, el regne subterrani on habitaven. Hermes els acompanyava fins a la llacuna Estígia, frontera de l'Hades, on el barquer Caront creuava les ànimes dels morts fins a l'altra riba. El preu d'aquest viatge era d'una moneda, i per això antigament enterraven els morts amb una moneda a la boca.

Zeus va nomenar a Hermes missatger dels déus, i per això sempre que aquests volien contactar amb els mortals enviaven Hermes amb el seu missatge. Per complir la seua missió, Hermes va rebre l'ampli barret, la capa, un petit bastó o herald que representava la divinitat, així com unes sandàlies alades que li permetien desplaçar-se a la major velocitat.

Hermes apareix en nombroses llegendes traslladant déus o humans d'un lloc a un altre. Una d'aquestes llegendes és la del judici de la poma, segons la qual va traslladar Hera, Atena i Afrodita davant Paris, fill del rei de Troia, que havia de decidir quina de les tres deesses era la millor. Cada deessa li va oferir un regal diferent segons les característiques de cadascuna: Hera li va oferir un gran poder sobre el món, Atena li va oferir la victòria militar i la saviesa, i Afrodita li va oferir l'amor de la dona més bella del món. París va triar a Afrodita, que li va concedir l'amor d'Helena, l'esposa de Menelau, rei d'Esparta. La fugida d'Helena a Troia per unir-se a Paris provocaria l'expedició de Menelau i altres grecs per a recuperar la seua esposa. Així començaria la famosa guerra de Troia, cantada per Homer en la *Illiada*.

Mercuri també participa en els capítols finals de la *Iliada*, quan va traslladar Príam, rei de Troia, fins al campament d'Aquil·les, que acabava de matar el seu fill Hèctor. Aquil·les es va compadir de l'entristit pare i li va retornar el cos del seu fill perquè poguera enterrar-lo amb tots els honors que mereixia.

Valor simbòlic

Hermes és un déu benefactor que ajuda els humans. Com a déu viatger, és protector del comerç i el progrés. Per això apareix en edificis dedicats al comerç o en estàtues i monuments relacionats amb comerciants i polítics, ja que simbolitza el progrés econòmic i l'avanç de la civilització.

En ser Hermes el déu missatger que porta les ànimes d'un lloc a un altre, es va batejar com a *hermenèutica* la correcta interpretació dels textos, entenent-la com un viatge que fa l'esperit del lector fins al veritable sentit original d'un text.

Hermes i Afrodita van tenir un fill preciós al qual li van donar els dos noms dels pares: Hermafrodit. La nimfa Salmacis es va enamorar d'ell i se li va unir de forma màgica en un únic cos. Per això, el cos que té alhora els dos sexes rep el nom del fill d'Hermes i Afrodita: hermafrodita.

J) Afrodita o Venus¹¹

Afrodita o Venus era la deessa de l'amor. Va nèixer de l'escuma del mar i representava el model absolut de la bellesa femenina. Zeus va fer que es casara amb Hefest, un déu molt lleig, en agraïment per haver inventat el raig, que era l'arma més temible de Zeus.

El matrimoni d'Afrodita i Hefest estava condemnat al fracàs, ja que Afrodita preferia unir-se a déus més atractius. Un cas famós de la infidelitat d'Afrodita apareix a l'*Odissea*, quan es narra que Hefest havia preparat trampes invisibles sobre el seu llit i amb aquestes havia capturat el déu Ares gitat amb Afrodita. Hefest va mostrar l'escena als altres déus per a denunciar-ho, però només va aconseguir fer riure els altres. Afrodita va tenir també amors amb mortals, com és el troià Anquises. El fill

d'ambdós, Enees, viatjaria fins a Itàlia després de la destrucció de Troia i fundaria la ciutat que a la llarga es convertiria en Roma.

¹¹ La fotografia mostra la cara sud de la font de la plaça dels Estels, que dona al passeig de Soto.

Afrodita és una divinitat que no sempre és positiva, encara que siga molt dolça. Un exemple és l'escena del judici de la poma, que es va produir en unes noces quan la Discòrdia, que no havia sigut convidada, va llançar sobre la taula una poma sobre la qual estava escrit que era un regal per a la millor de les deesses. Hera, Atena i Afrodita van considerar que eren les destinatàries del regal, i van fer que Paris, fill del rei de Troia, jutjara qui mereixia la poma. Paris va triar Afrodita, que li va regalar a canvi l'amor d'Helena, la dona més bella del món. Aquest regal a la llarga seria desastrós, ja que el marit d'Helena, el rei Menelau, va declarar la guerra a Troia, que va ser finalment destruïda.

Valor simbòlic

Afrodita o Venus representa l'amor per excel·lència. Per això les malalties de transmissió sexual reben un nom relacionat amb l'arrel del nom llatí de Venus i es diuen *venèries*.

Venus és també el nom del planeta del sistema solar que brilla com un estel prop de l'horitzó. La font de la plaça dels Estels, coneguda popularment com la font dels cavalls, va ser feta per l'escultor alacantí Daniel Banyuls l'any 1930 i representa l'exotisme de les terres orientals. Per això el nom original de la font era Font de Llevant. Les imatges dels costats representen divinitats orientals, no totes fàcils de localitzar, entre les quals destaca la imatge d'Afrodita com una dona nua naixent sobre una petxina marina al costat sud de la font.

L'estel Venus també va donar motiu a una certa confusió religiosa. Es un estel que brilla molt, i per això va rebre el nom llatí *Lucifer*, és a dir, 'portador de llum'. Una cita bíblica d'Isaïes que fa referència a la caiguda d'un rei com si fora l'estel Venus (és a dir, l'estel més baix del firmament) va ser interpretada posteriorment per alguns cristians com una referència a l'àngel caigut, al Dimoni, i per això aquest bonic nom de l'estel Venus es relaciona hui amb Satanàs.

K) Flauta de Pan¹²

El déu Pan va nàixer a Arcàdia, regió central de Grècia que representa el paisatge idíl·lic mediterrani. Pan va nàixer amb aspecte similar al d'un faune, amb cames de cabra i grans orelles. Aquest fet va provocar que Hermes el pujara a l'Olimp, on vivien els déus, per a que servira de diversió.

Pan va patir una escena similar a la d'Apol·lo i Dafne, ja que també es va enamorar d'una nimfa que no el corresponia i fugia d'ell. Aquesta nimfa, de nom Siringa, va convertir-se en canyes per a evitar l'atac de Pan. Aquest, trist per la transformació de la nimfa, va romandre junt a

¹² Estàtua de la font del passeig de Canalejas.

les canyes, i amb el temps es va adonar que el vent feia sonar les canyes com si fora un instrument. Per a millorar aquest so, Pan va tallar set trossos desiguals de la canya i els va unir de forma paral·lela. D'aquesta manera va construir l'instrument musical que rebia el nom de sirin-ga, en honor de la nimfa, i es va convertir en l'instrument musical per excel·lència dels pastors.

Valor simbòlic

Pan és una divinitat pastoril que representa l'amabilitat del camp. Per això, una font amb un xiquet tocant la flauta de Pan indica l'amabilitat d'un xicotet camp, és a dir, d'un jardí.

Del nom de Pan prové un tipus de temor que es produeix entre les ovelles dels pastors. Quan una ovella s'espanta per alguna raó, les ovelles pròximes també s'espanten sense cap motiu, i transmeten la por a les altres. Per això, quan els humans ens deixem portar per la por col·lectiva dels altres, encara que no tingam cap motiu per a tindre por, ens comportem com si fórem ramat i sentim el terror pànic, o simplement el *pànic*, nom procedent del déu Pan.

L) Banya d'Amaltea¹³

La banya d'Amaltea, també coneguda com a banya de la fortuna, procedeix d'una cabra de l'illa de Creta. La història de la banya de la fortuna es relaciona amb la infància de Zeus, quan la seua mare Rea va enganyar el seu pare Cronos perquè no es menjara el nounat, donant-li una roca envoltada de draps. L'engany de Rea va funcionar i va poder

enviar de forma oculta Zeus a l'illa de Creta, on podria créixer sense que s'enterara el seu pare Cronos.

La infància de Zeus es va desenvolupar a Creta amb la protecció de la nimfa Amaltea. Per evitar que Cronos sentira el seu fill, unes divinitats anomenades Curetes colpejaven les seues armes

¹³ Decoració lateral de la font de la plaça del Panteó de Quijano, que antigament servia per a regar el parc.

mentre ballaven i cantaven perquè el soroll ocultara els plors de Zeus. L'alimentació de Zeus va dependre d'una cabra que li donava la llet. Algunes versions del mite donen el nom d'Amaltea a la cabra i no a la nimfa. La cabra, malgrat el seu paper benefactor de Zeus, era una cabra monstruosa, fins al punt que Zeus, quan ja havia vençut el seu pare i dominava les altres divinitats, va haver de tancar-la en una cova de la muntanya Ida, a l'illa de Creta. En l'enfrontament entre déus i titans, Zeus es va fer un escut amb la pell d'aquesta cabra, ja que era resistent als projectils enemics.

Quan Zeus era un xiquet, va trencar mentre jugava una dels banyes de la cabra, i li la va regalar a Amaltea, proment-li que la banya s'ompliria de manera miraculosa de tots els fruits que ella desitjara. Per això la banya d'Amaltea sempre dona les fruites que es desitgen i simbolitza l'abundància i la riquesa. També se l'anomena banya de l'abundància, o cornucòpia en la seua forma llatina.

Uns altres autors relacionen la banya amb el cicle dels treballs d'Hèrcules, l'heroi que va haver de realitzar dotze grans treballs per aconseguir el perdó per un crim que havia comés en plena bogeria. En un d'aquests treballs, Hèrcules havia baixat a l'Hades, el regne subterrani dels morts, i s'havia trobat amb Meleagre, a qui li havia promès que es casaria amb la seua germana Deianira. Aquesta havia tingut un pretendent, Aquelou, que tenia la facultat d'adoptar la forma que volguera, cosa que espantava Deianira. Per això, quan Hèrcules li va demanar matrimoni, ella no va dubtar d'acceptar, però d'aquesta manera es va encendre la ira d'Aquelou, que desitjava combatre contra Hèrcules. La lluita entre Aquelou i Hèrcules va ser terrible, ja que un oferia el seu poder de metamorfosi i l'altre la seua força descomunal. Aquelou va adoptar la forma d'un bou per intentar vèncer a Hèrcules, però aquest el va colpejar i li va trencar una banya, amb la qual el va derrotar. Algunes versions de la llegenda afirmen que la Cornucòpia era aquesta banya, ja que Hèrcules la va regalar a les nimfes perquè la plenaren de fruits.

Valor simbòlic

La banya d'Amaltea representa la fertilitat del camp i la riquesa agrícola. Per això és un símbol adequat com a decoració d'una bassa de reg, ja que fecunda el jardí amb la seua aigua i aconsegueix que la terra done els seus fruits.

El símbol de la banya d'Amaltea pot trobar-se en diversos llocs. La riquesa de la natura americana va impressionar des del principi els colonitzadors europeus, i per això la banya de la fortuna, que representava aquesta

riquesa, es va convertir en un símbol de la terra americana. Quan els països americans es van independitzar, la van prendre com a un símbol propi, i per això apareix en els escuts de Colòmbia, Veneçuela, Panamà i Perú.

Perquè no s'oblidara la memòria d'Amaltea, Zeus la va pujar als cels i la va convertir en una constel·lació, que va rebre el nom de la banya de la cabra, és a dir, Capricorn. D'aquesta manera es va convertir en un signe del zodíac.

M) Llorer de Dafne¹⁴

Dafne era una bella nimfa, filla de Gea i d'un riu divinitzat, que va protagonitzar un dels fracassos amoris d'Apol·lo. Aquest déu, que té l'arc com a arma característica, va burlar-se de la punteria d'Eros, que també usava l'arc, i aquest, enfadat, va preparar dos fletxes diferents: la primera tenia la punta d'or i provocava l'enamorament; la segona tenia la punta de plom i provocava l'odi o rebuig. Eros va disparar les dos fletxes, caient la primera sobre Apol·lo i la segona sobre Dafne. L'efecte immediat va ser que Apol·lo se sentira irresistiblement atret per Dafne i que aquesta sentira el sentiment absolutament contrari. L'atracció descontrolada d'Apol·lo va fer que Dafne fugira perseguida pel déu i que, quan estava a punt de ser atrapada, implorara al seu pare que l'ajudara. Aquest, que era una divinitat fluvial, va transformar Dafne en un llorer, que és precisament el significat en grec de la paraula *dafne*.

Després d'aquest enamorament foll sense resposta, Apol·lo va prendre el llorer com el seu símbol per excel·lència.

Valor simbòlic

El llorer va ser adoptat per Apol·lo com a símbol propi en homenatge a Dafne. Per això els triomfadors de les arts d'Apol·lo, és a dir, la poesia, l'art o la guerra, poden rebre una corona de llorer com a representació del seu èxit.

A l'antiga Grècia se celebraven els jocs esportius panhel·lènics, als quals podien competir tots els grecs. Uns d'aquests jocs, els jocs pítics, se celebraven a Delfos en honor d'Apol·lo i, per això, el guanyador rebia com a premi una corona de llorer. Els jocs olímpics, els més coneguts dels

¹⁴ El llorer és un símbol molt habitual com a decoració dels monuments. A la fotografia es veu el monument dedicat a la memòria de Canalejas, monument ubicat en un extrem de l'Esplanada. Al conjunt es pot observar dalt de tot una figura que té en la mà una corona de llorer preparada per a coronar a Canalejas.

jocs panhel·lènics, se celebraven a Olímpia en honor de Zeus, i els vencedors no rebien llorer, sinó una corona feta amb una branca d'olivera.

La corona de llorer va convertir-se també en símbol dels generals romans victoriosos i, a la llarga, va simbolitzar tot tipus de triomf. De fet, l'expressió *dormir-se als llores* vol dir acomodar-se a una situació d'èxit i descuidar a poc a poc els mèrits que havien portat a l'èxit.

N) Talia¹⁵

Talia és una de les nou muses que protegien les arts. Les muses eren filles de Zeus i Mnemosine i, per tant, eren germanes entre elles. Habitaven als cims d'algunes de les muntanyes més altes de Grècia, com el Parnàs, molt a prop de Delfos. Per això el nom de la muntanya Parnàs és considerat com una metàfora per a referir-se als millors poetes d'un país o una generació.

Les muses participaven com a jutges de diverses competicions entre poetes, i no sempre eren benèvols. És famós el cas en què van jutjar durament a les filles de Píer, rei de Macedònia, considerant-les unes avorrides sense gràcia. Després de mostrar les muses que la poesia de les filles de Píer era pesadíssima i insuportable, les van convertir en garses, i per això aquestes aus són tan pesades i inoportunes.

Cada musa protegia una art diferent: Cal·líope protegia la poesia èpica; Clio protegia la historiografia; Èrato protegia la poesia lírica; Euterpe protegia la música; Melpòmene protegia la tragèdia; Polínnia protegia els himnes; Terpsícore protegia la dansa; Urània protegia l'astronomia; i, per acabar, Talia era la musa protectora de la comèdia.

Talia sol aparèixer amb una corona d'heura, ja que aquesta planta sempre es conserva verd i representa la immortalitat a la qual aspiren els poetes. Sol portar a la mà una màscara còmica, és a dir, amb una cara que somriu, ja que els actors de comèdies antigues solien portar aquest tipus de màscares.

Valor simbòlic

Talia representa la comèdia i, per tant, és un clar símbol d'homenatge a un autor teatral d'aquest gènere, com era l'alacantí Carlos Arniches. El monument del passeig de Canalejas porta una doble màscara,

¹⁵ Monument a Arniches del parc de Canalejas, prop de l'estàtua de Canalejas, al costat que dona a la mar.

inloent així tant la comèdia com la tragèdia, representada per un rostre amb aspecte trist.

6. HEROIS I LLEGENDES

Les llegendes mitològiques, a diferència dels mites, estaven protagonitzades per humans. Generalment aquests protagonistes es consideraven herois, denominació que en un primer moment es referia a humans nascuts de la unió d'una divinitat i un ésser humà. Per exemple, Aquil·les era fill del rei Peleu i la nereida Tetis, o Enees era fill del rei Anquises i la deessa Afrodita.

Les llegendes heroiques servien per a enaltir pobles i famílies atribuint-los un origen diví i gloriós. Habitualment s'agrupen en cicles referits a determinats llocs on s'ubicaven aquestes llegendes. El més famós és el cicle troià, que narra el segrest d'Helena, esposa de Menelau, per part de Paris, príncep de Troia, i la conseqüent guerra dels aliats de Menelau contra la ciutat. Part d'aquests fets estan narrats a l'*Illiada* d'Homer. El regres dels guerrers a la pàtria després de la destrucció de Troia és part d'aquest cicle, dels quals destaca l'*Odissea* d'Homer, que narra la tornada d'Ulisses a l'illa d'Ítaca. L'*Eneida* de Virgili i el viatge d'Enees s'ha d'incloure dins el cicle troià.

Uns altres cicles són el tebà, sobre el rei Èdip de Tebes; o l'Argonàutica, en què es narra el viatge de Jàson i els seus companys sobre la nau Argo. Uns altres herois, com Hèrcules, Dèdal o Teseu, tenen els seus propis cicles de llegendes.

O) Velló d'or¹⁶

El velló d'or és un element fonamental de la llegenda de Jàson i els Argonautes. Jàson era hereu de la corona de Tessàlia, però el seu oncle va usurpar el tron i li va jurar que li tornaria la corona si aconseguia el velló d'or. Aquest era una pell de corder d'or diví que es conservava en un arbre de la Còlquida, una regió llunyana a l'altre costat del Mar Negre. Jàson va acceptar el repte i va organitzar una expedició que viatjaria amb ell sobre la nau Argos, motiu pel qual els expedicionaris van rebre el nom d'Argonautes. Entre aquests estaven els més importants herois del moment, com Hèrcules, Càstor, Pòlux, Orfeu o Peleu.

El viatge dels Argonautes va passar per moltes aventures plenes de perills. Quan van arribar finalment a la Còlquida, Jàson es va guanyar la confiança de la filla del rei Pèlies, Medea, que s'havia enamorat d'ell. El rei Pèlies conservava el velló d'or com la major de les seues riqueses.

¹⁶ El velló d'or apareix a l'escut d'Alacant i, per tant, pot trobar-se a molts llocs, com el mercat central o la Casa de Socors. Entre els edificis més antics on es pot contemplar està l'edifici de l'Ajuntament, l'edifici de l'Assegurada, hui Museu d'Art Contemporani d'Alacant, o la portada de l'església de Santa Maria.

Gràcies a l'ajuda de Medea, Jàson va furta el velló i va poder escapar de la Còlquida. Medea, que havia traït els seus, el va acompanyar.

Anys més tard, quan Jàson i Medea tenien ja dos fills, aquest va voler abandonar Medea a pesar de tot el

que ella havia fet per ell, ja que Jàson volia casar-se amb una altra dona. La venjança de Medea va ser terrible: va assassinar la nova pretendent de Jàson i va matar els seus propis fills per fer mal a Jàson, que moriria més tard desolat per la tragèdia.

Valor simbòlic

El velló d'or simbolitza l'èxit després d'un llarg esforç, tal com li va passar a Jàson i els Argonautes, que van aconseguir el velló d'or després de moltes aventures. Per aquest motiu es va convertir en un símbol triomfal, especialment explícit a l'orde nobiliari del Toisó d'Or, nom pres del francès *toison*, que vol dir velló. Els membres d'aquest orde, fundat al segle xv i relacionat amb famílies reials europees, portaven el velló d'or en forma de collar. L'any 1524 l'emperador Carles V va concedir aquest títol a la ciutat d'Alacant i, per això, apareix aquest símbol en forma de collar a l'escut de la ciutat. A la part més baixa del collar, com si fóra una medalla, es pot veure el velló.

El velló procedeix d'un boc diví que va ser sacrificat. Aquest boc seria pujat al cel per Zeus i es convertiria en la constel·lació Àries, que es va convertir també en un signe del zodíac.

P) Ícar¹⁷

La llegenda d'Ícar està relacionada amb el seu pare, Dèdal, i el laberint de Creta. La història comença amb el rei mític de l'illa de Creta, el rei Minos, que va cometre la imprudència de negar-se a oferir a Posidó un bou que estava consagrat al déu del mar. Posidó es va venjar de moltes maneres. Una d'aquestes va ser que la dona del rei, Pasífae, s'enamorara del bou i tinguera amb ell un fill monstruós, mig humà, mig bou. Aquest monstre va rebre el nom de Minotaure, o 'bou de Minos', i només s'alimentava de carn humana.

Minos va encarregar a Dèdal, que tenia fama d'hàbil inventor, la construcció d'un laberint on tancar el Minotaure. Més tard, quan el la-

¹⁷ L'estàtua està al port d'Alacant, enfront de les escales que hi ha al principi de la zona portuària dedicada a l'oci. Encara que popularment es coneix l'estàtua com el surfista, aquesta representa a Ícar.

berint ja estava construït, Minos es va en-fadar amb Dèdal i el va tancar amb el seu fill Ícar, amb la qual cosa li va fer patir l'efecte de la seua pròpia construcció. Per a poder eixir, Dèdal va demanar als guar-dians que li donaren cera i plomes amb l'excusa de fer un regal per a Minos, però va construir unes ales per al seu fill i per a ell mateix, amb les quals van poder ei-xir volant del laberint i escapar de Creta. Dèdal va advertir al seu fill que no volara massa baix per evitar que la humitat de la

mar fera molt pesades les seues ales, però tampoc massa alt, ja que el sol fondria la cera de les ales. Ícar no va fer cas al seu pare i va volar massa alt, de manera que les ales es van desfer i va caure sobre la mar.

Valor simbòlic

Ícar va caure a la mar prop de l'illa grega de Samos. Unes altres ver-sions indiquen que va arribar a l'illa d'Icària, i que per això va rebre el seu nom. En tot cas, l'estàtua d'Alacant representa Ícar caminant sobre l'aigua a punt d'eixir de la mar per les escales del port, com si haguera po-gut evitar la mort després de caure del cel. A les mans porta les seues ales.

Teseu, l'heroi que va vèncer posteriorment al Minotaure, va aconse-guir no perdre's pel laberint de Minos gràcies a un fil que li havia donat Ariadna i que li permetia trobar el camí de tornada. El fil d'Ariadna re-presenta allò que ens permet orientar-nos a un espai complicat, i per això *perdre el fil* vol dir haver-se perdut dins una explicació complicada.

Q) Agamèmnon¹⁸

Agamèmnon era fill d'Atreu i germà de Menelau. Era també net de Pèlops, rei de la península a qui havia donat el seu nom: Pelopones. Agamèmnon havia heretat la ciutat d'Argos i el seu germà, Menelau, la ciutat de Micenes.

Cap dels dos germans, coneguts com a Àtrides per ser fills d'Atreu, va tenir un matrimoni feliç. Menelau va casar amb la bella Helena, que fugiria amb Paris cap a Troia buscant la protecció del rei d'aquesta ciu-tat, Príam, fet que provocà així la guerra de Troia. Els Àtrides i els seus aliats van organitzar una expedició contra Troia per a recuperar Helena i castigar els troians per protegir a Paris. El cap de l'expedició va ser Agamèmnon, que va dirigir amb mà de ferro l'expedició i la guerra.

¹⁸ Estàtua ubicada a la plaça del teatre, davant del Teatre Principal.

En ocasions mostrava una excessiva autoritat, com va passar quan li va furar una esclava a Aquil·les, el més important guerrer de l'expedició, cosa que feu que Aquil·les s'enfadara i es negara a continuar lluitant. Només la posterior còlera d'Aquil·les, causada per la mort del seu amic Patrocle a mans del troià Hèctor, va permetre que la guerra continuara.

Agamèmnon havia casat amb Clitemnestra i havia tingut un fill, Orestes, i, almenys, due filles, Ifigènia i Electra.

Quan l'expedició contra Troia estava preparada per a salpar, el vent es negava a bufar i les naus no podien eixir. Es va saber per un oracle que açò passava perquè la deessa Àrtemis volia castigar a Agamèmnon per una ofensa passada i li exigia el sacrifici de la seua pròpia filla, Ifigènia. Agamèmnon, com a cap de l'expedició, va haver de fer tan gran sacrifici i es va guanyar l'odi de la seua esposa Clitemnestra.

Anys més tard, després de la victòria sobre Troia, Agamèmnon va tornar al seu palau de Micenes, però no va ser ben rebut. La seua esposa Clitemnestra, que l'odiava des del sacrifici d'Ifigènia, vivia amb el seu amant Egist, i entre els dos van assassinar a Agamèmnon. Anys més tard, serien els fills Orestes i Electra els que venjarien aquest assassinat matant la seua mare Clitemnestra i el seu amant Egist.

Valor simbòlic

Agamèmnon representa la força del guerrer orgullós que no sempre és just. El seu orgull és causa de desgràcies entre les seues tropes. La seua gran força està representada a l'estàtua d'Alacant pel seu voluminos tors cobert amb una armadura antiga d'estil grec.

La psicologia ha descrit amb noms de mites clàssics alguns sentiments afectius que tenen els fills cap als pares en el seu subconscient. L'atracció d'un fill cap a la seua mare és coneguda com a complex d'Èdip, i l'atracció d'una filla cap al seu pare és coneguda com a complex d'Electra, precisament per la defensa que va fer Electra de la memòria del seu pare Agamèmnon.

R) Hespèrides¹⁹

Les Hespèrides eren nimfes que vivien a l'extrem del món. Els seus noms, Hesperetusa, Egle i Eritia, fan referència al capvespre, al lloc

¹⁹ Cares oest, nord i est de la font de la plaça dels Estels. Encara que Banyuls va dissenyar aquesta font incloent molts elements exòtics de forma libèrrima, sembla clar que aquestes tres figures femenines representen les Hespèrides.

on es pon el sol, i per això són considerades filles d'Hesper, divinitat del capvespre. Les Hespèrides habitaven un jardí fantàstic ple de fonts d'ambrosia, on un arbre donava les pomes d'or. Aquest jardí estava protegit per un terrible drac.

Un dels treballs d'Hèrcules va ser aconseguir aquestes pomes d'or. Per a superar la prova, va enganyar al tità Atles, que sostenia la cúpula del cel, pactant amb ell sostenir la cúpula mentre el tità, molt més fort, s'encarregava de collir les taronges. Quan Atles va acabar, va voler portar ell les pomes mentre Hèrcules sostenia la pesada cúpula. Hèrcules va acceptar, però va demanar a Atles que sostinguera la cúpula un moment mentre agafava un coixí, moment en què Hèrcules va aprofitar per a fugir, deixant de nou a Atles sostenint la cúpula.

Valor simbòlic

Les quatre figures femenines que apareixen a la font de la plaça dels Estels representen Afrodita o Venus a la cara sud, ja comentada, i les Hespèrides a la resta d'imatges. L'escultor Daniel Banyuls va plasmar d'aquesta manera sobre la font l'exotisme de les terres llunyanes. Les tres Hespèrides, que acompanyen l'estel Venus quan es veuen a poqueta nit, tenen un nom derivat d'Hesper, déu del capvespre. Les tres Hespèrides guardaven el jardí dels déus, on l'arbre de la vida donava les pomes d'or i representen l'exotisme de les terres més llunyanes del món, tal com vol plasmar l'exotisme de la font.

Quan els europeus van arribar a Amèrica, van trobar moltes fruites que els resultaven desconegudes i sorprenents. Una d'aquestes fruites, la tomaca, va relacionar-se amb les fruites del jardí de les Hespèrides i per això va rebre el nom de *poma d'or*, nom que només es conserva hui a la seua forma en italià: *pomodoro*.

7. UNA LLEGENDA URBANA DE LA GRÈCIA CLÀSSICA

Una llegenda urbana és la narració d'un fet que mai ha passat i que es conta com si fora cert. Gran part d'aquestes llegendes, com la crionització de Walt Disney o la mort de Paul McCartney, són referides a personatges famosos del moment. L'epítet *urbà* fa referència als temps actuals, entenent que les llegendes urbanes passen a l'actual món urbà i no al món rural antic, més apropiat per a les llegendes tradicionals que ningú les pren ja com a verídiques.

Dins aquest apartat hem inclòs una narració que corria popularment a l'Atenes clàssica del segle v aC i es referia a un personatge famós de l'època. Amb molta probabilitat, mai van ocórrer els fets narrats per aquesta llegenda.

S) Gos d'Alcibiàdes²⁰

Alcibiàdes era un polític atenenc del segle v aC que provenia de la importantíssima família dels Alcmeònides, família que havia donat grans governants d'Atenes, com Clístenes, el pare de la democràcia; o Pericles, el governant de l'època més esplendorosa d'Atenes. Alcibiàdes, nebot de Pericles, estava d'alguna manera destinat a participar de la més alta política d'Atenes.

En una època de conflictes amb Esparta, l'altra gran potència grega i ciutat rival d'Atenes, Alcibiàdes va convèncer els atenesos que calia atacar Siracusa, a Sicília, per a deixar Esparta sense aliats. Quan els atenesos tenien ja la flota a Sicília, Alcibiàdes va canviar de bàndol i es va fer aliat dels espartans. Més tard, Alcibiàdes va fugir d'Esparta per haver comés adulteri amb l'esposa del rei i va buscar refugi a Pèrsia. Les seues traïcions no acaben ací, ja que més tard, gràcies a la influència del poder persa, Alcibiàdes va poder tornar a Atenes, on es va guanyar el suport de la flota, i va tornar a dirigir la guerra contra els espartans. Les últimes derrotes militars i la caiguda de l'imperi atenenc van fer que Alcibiàdes anara definitivament a l'exili.

L'historiador Plutarc ens ha transmés una anècdota sobre la joventut d'Alcibiàdes que probablement no és més que una llegenda de l'època. Alcibiàdes tenia un gos ben bonic que era l'enveja de tot el poble d'Atenes, i sempre es guanyava

²⁰ Gossos del Passeig de Canalejas, al costat del monument a Canalejas.

l'admiració de tots quan el treia a passejar pels carrers de la ciutat. El gos era especialment bonic perquè tenia una cua llarga i esplèndida que tots admiraven.

Un dia, per a sorpresa de tots, Alcibiades va tallar la cua del seu gos i va traure l'animal a passejar. Tot el poble es va indignar amb ell per haver tallat la cua del gos, i més quan es tractava d'una cua tan bonica. Quan els amics li van preguntar a Alcibiades per què havia fet aquesta barbaritat, Alcibiades va contestar que d'aquesta manera la gent el criticaria per haver tallat la cua del seu gos i no es fixaria en altres coses, potser pitjors, que havia fet com a governant. D'aquesta manera podia desviar l'atenció pública i evitar les crítiques a la seua gestió.

Valor simbòlic

Alcibiades era famós per ser un hàbil polític i estratègia que no tenia escrúpols per a canviar de bàndol. La llegenda del gos d'Alcibiades representa l'habilitat d'alguns polítics per a poder desviar l'atenció pública amb una estratègia que hui denominaríem com a *cortina de fum*.

El gos és l'animal guardià protector per excel·lència. Per això apareixen les dos estàtues a l'entrada del passeig de Canalejas, com si guardaren i protegiren l'espai. Un altre accés al passeig inclou dos estàtues de lleons amb la mateixa finalitat. Els gossos del passeig d'Alacant són còpia d'una estàtua romana del segle II dC conservada hui al British Museum de Londres. L'estàtua romana del museu no té cua, i per això, quan va ser descoberta, va ser coneguda popularment com «el gos d'Alcibiades». Curiosament, els gossos del passeig de Canalejas sí que tenen una llarga i esplèndida cua, mostrant així l'estat del gos d'Alcibiades abans de la mutilació.

BIBLIOGRAFIA

Resulta impossible donar bibliografia sobre tota la literatura que inclou referències a la mitologia clàssica. Podríem destacar com a font primària les obres d'Homer, Hesíode, Apolodor, els tres tràgics grecs, Virgili i Ovidi, però és impossible recollir totes les obres clàssiques on apareixen els mites assenyalats dins aquest treball. Sí que podem, però, indicar dos diccionaris de mitologia clàssica: FALCÓN – FERNÁNDEZ-GALIANO – LÓPEZ (1980), *Diccionario de la mitología clásica*, Madrid; i GRIMAL, *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine* (1951), París. Amb aquests diccionaris, especialment el segon, el lector podrà trobar nombroses fonts literàries de cada mite.

